

červen 2021 – prosinec 2021

Pernštejnské ženy září v renesančních komnatách pardubického zámku

Až do daleké Itálie a Španělska se provdaly dívky poslední generace Pernštejnů. S rodinou zůstaly v kontaktu a zdaleka si nevyměňovaly jen dopisy. Do Čech díky nim putovaly exotické pochutiny a recepty, rodinné portréty, nejnovější móda a třeba i moderní humanistické písmo. Jejich život a roli v tehdejší světě představuje výstava Pernštejnské ženy a Evropa, kterou připravilo Východočeské muzeum v Pardubicích a Univerzita Pardubice. Premiéru měla loni ve Štrasburku, nyní od 19. května září v plné kráse v renesančních komnatách ve 2. patře pardubického zámku.

„Výstavou chceme ukázat, jak novověké šlechtické ženy přispívaly k formování evropské kulturní identity. Jako příklad jsme si zvolili příslušnice rodu Pernštejnů, který je neodmyslitelně spjat s pardubickým zámekem,“ vysvětluje ředitel Východočeského muzea a jeden ze spoluautorů výstavy Tomáš Libánek.

Od Pyrenejí a Itálie po Prahu
Podkladem pro scénář výstavy byla kniha spoluautora výstavy Pavla Marka, vedoucího Ústavu historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice. „Poslední generace Pernštejnů byla skutečně evropským rodem s příbuzenstvím rozestým od Pyrenejí, přes Itálii až po Prahu. Díky těmto vazbám se

Pernštejnský palác v Praze stal významným ohniskem, odkud do českého prostoru pronikaly kulturní vlivy románského Středomoří. Šlo přitom nejen o tzv. vysokou kulturu, tedy literaturu, hudbu či výtvarné umění, ale i o záležitosti každodenního života, jako je gastronomie anebo móda,“ zdůrazňuje Pavel Marek.

pokračování na straně 2

Slovo ředitele

Rekonstrukce zámku se chýlí ke konci. V paláci rostou nové expozice a v hospodářských budovách už slouží nové výstavní sály. Architektonické vize mají konkrétní hmotnou podobu s jasným estetickým dojmem. Opravdu by mě zajímalo, jak by vše ohodnotil Ivo Křen, jehož estetika byla synonymem pro nenásilnou, v jednoduchosti rafinovanou eleganci, která člověka naplňuje i povznáší zároveň. Jeho názor už neuslyším, neboť nás loni navždy opustil. Mohu jen tušit, co by říkal, z debat, které jsme vedli před lety o prezentaci pardubického zámku.

Razil myšlenku, že je nutné do renesančního objektu vpustit slunce a zbavit se zatemnění. Dokonce přišel s tím, abychom některé dveře prosklíli. Pokaždé si na něho vzpomenu, když se sluneční paprsky opřou do nové fasády hospodářských budov nebo když bloudí novým pedagogickým ateliérem. Hra světla a barev se však nejvíce odrazila v pojetí stálé expozice skla, které byl kurátorem.

Je krásná. To se musí nechat. Ale na mne v ní často padne smutek. Obzvláště když si slunce z venku začne půjčovat barvy exponátů a naplní jimi sály a zbarví jejich zdi. Funguje to skvěle, jak Ivo zamýšlel. On sám úchvatnou hru barev světla v kombinaci se sklem, kterému se zcela oddal, neviděl. Zemřel měsíc před dokončením instalace. I v tom nejhlubším zármutku je však něco pozoruhodně milého. Po Ivovi na pardubickém zámku vedle odkazu jeho práce zůstalo světlo, nehmatatelné, přitom všudy přítomné v komnatách renesančního zámku.

Tomáš Libánek

Pernštejnské ženy září v renesančních komnatách pardubického zámku

(pokračování ze strany 1)

Písaři, piš! Aneb vyzkoušejte si, jak psaly Pernštejnky.

Připomínka 500 let renesance

Výstava je součástí programu 500 let renesance ve východních Čechách. „Většinou si v něm připomínáme roli Viléma z Pernštejna a jeho synů. Tady se ale jedná především o manželku Vilémova vnuka Vratislava Marii Manrique de Lara a jejich dcery. Díky Pavlovi Markovi, který prozkoumal dosud nezveřejněné prameny z českých i zahraničních archivů, nyní víme mnohem více o tom, jakou roli hrál takzvaný pernštejnský fraucimor v životě pražského císařského dvora přelomu 16. a 17. století,“

uvádí za organizátory programu Roman Línek, náměstek hejtmána Pardubického kraje, který nad výstavou převzal záštitu.

„Pardubice spojují počátek svého rozkvětu právě s příchodem Viléma z Pernštejna. O tom, že přínos rodu Pernštejnů zdaleka nebyl jen regionální, svědčí právě život a činy jeho potomků, včetně neprávem opomíjených pernštejnských žen. Ve výstavě můžeme sledovat jejich další osudy, které už s Pardubicemi neměly bohužel nic společného,“ podotýká Jan Mazuch,

náměstek primátora Pardubic a také patron výstavy.

Španělská dvorská móda

Součástí výstavy jsou repliky historických oděvů z 16. století, které vytvořila Martina Hřibová z Ústavu inženýrství polymerů Univerzity Tomáše Bati univerzity ve Zlíně. Návštěvníci uvidí šaty Jany z Pernštejna, svrchní oděv královny Anny Habsburské zvaný galerilla, českou a německou variantu španělské módy či například tehdy módní obuv na vysoké platformě.

Výroba parfému a oblékání interaktivně

Nejen dětem je určena zážitková část výstavy. Vyzkouší zapeklitost oblékání tehdejší módy, náročnost psaní dobovým písmem a brkem nebo výrobu parfému. Ovoněnou kuličku si mohou odnést domů a nosit ji na krku podobně jako Pernštejnky. Do vztahů mezi jednotlivými příslušníky rodu proniknou v aktivitě nazvané Pernštejnský salon.

Pernštejnské ženy a Evropa

19. 5. – 12. 10. 2021

Renesanční sály v 2. patře zámku

Oděv Jany z Pernštejna je jednou z perel výstavy.

Německá varianta španělské módy – detail.

Iva Křena připomíná knihovna specializovaná na sklářské umění

V neděli 9. května 2021 uplynul rok od nečekaného a předčasného odchodu dlouholetého kurátora uměleckoprůmyslových sbírek Východočeského muzea v Pardubicích Iva Křena (1964–2020). Jeho památku si muzeum připomnělo otevřením Studijní knihovny Iva Křena, specializovaného odborného pracoviště zaměřeného na výzkum sklářského umění s přesahy k dalším uměleckým a uměleckoprůmyslovým oborům.

„Těžištěm pracoviště je odborná knihovna, kterou Ivo Křen během tří desetiletí své muzejní práce shromáždil. Obsahuje zejména katalogy výstav sklářských výtvarníků včetně jinde nedostupných unikátů, které Ivo získal díky svým přátelským vztahům s autory, autorkami a sklářskými odborníky z celého světa,“

vysvětlil Křenův nástupce v muzeu Jan Ivanega, který knihovnu zpracoval a veřejnosti zpřístupnil.

Knihovna symbolicky připomíná Iva Křena jako významnou postavu novodobých dějin muzea a pokračování tradice pardubického zámku jako důležitého místa pro

bádání o českém sklu. Součástí knihovny jsou i knihy po zakladatelce tradice sbírání českého ateliérového skla ve Východočeském muzeu, Křenově předchůdkyni Ludmile Ladýřové. I díky její soustavné činnosti jsou zde zachovány cenné autografy velikánů české sklářské tvorby.

Pod zámeckou věží vyrostla jeskyně, vede za slepými brouky

Jeskyně jsou oblíbeným cílem letních výletů. Za poznáním podzemního světa letos ale nemusíte vyrážet jen do krasových oblastí. Při návštěvě Východočeského muzea v Pardubicích jste zváni do jeskyně, která vznikla přímo pod věží pardubického zámku. Výstava nazvaná Život ve věčné tmě aneb po stopách slepých brouků se tu otevřela 9. června.

Podzemní prostory rozsáhlých jeskynních komplexů, hlubokých propastí i nejrůznějších hornických štol byly vždy nejen tajemné, ale pro svoji rozmanitost a svéráznost i krásné. „Specifické podzemní prostředí, po staletí neměnné, se podílelo na vývoji svérázných životních

forem živočichů adaptovaných na tyto extrémní podmínky. V naší výstavě návštěvníky obklopí zajímavosti o jeskyních a jeskynní fauně, ale také o lidech, kteří je zkoumají,“ zve kurátor výstavy Jan Dolanský, vedoucí přírodovědného oddělení muzea. „Prohlédnete si

pestrou škálu živočichů od hmyzu až po obratlovce, pozoruhodné vybavení jeskyňářů, ukázky specializovaných knih či odborných časopisů k této problematice,“ přidává výčet exponátů. Výstava láká na jeskyni se vším všudy – krápníky, kolonií vrápenců, jezírkem

i jeskyňářem. Teplota bude jen o něco vyšší, než v opravdové jeskyni. Chybět nebudou ani typické zvyky kapající vody. Velkou zajímavostí je sbírka karbidových lampiček, kterých návštěvníci mohou obdivovat na šedesát.

Život ve věčné tmě aneb po stopách slepých brouků

9. 6. – 31. 12. 2021

Pod zámeckou věží

Navazujeme na tradici výstav skla

Výstava Petra Hory otevírá novou éru v prezentaci tvorby sklářských výtvarníků a výtvarnic na pardubickém zámku. Zatímco dříve probíhaly sklářské výstavy zpravidla v Kaňkově sálu, letos se poprvé koná v jedinečných prostorách bývalých perněšajnských pokojů v druhém patře zámku, v bezprostředním sousedství stálé expozice S.K.L.E.M., která představuje sbírku skla Východočeského muzea.

Záměr je jednoduchý: v expozici chceme ukazovat to nejlepší z naší sbírky, v sousedních místnostech to nejlepší z prací současných autorů a autorek. Na specifika renesančních místností s nádhernými torzy původní výmalby je třeba citlivě reagovat. Každá z výstav v nových výstavních sálech proto bude svého druhu site specific instalací (tedy vytvořenou pro konkrétní prostor), hrající si se vztahem vystavených děl a výstavních prostor, vynikajících krásným přirozeným východním a jižním světlem.

Diváci první sklářské výstavy v nových prostorách se mohou těšit na práce Petra Hory (*1949), tvůrce spojeného se staletou tradicí výroby skla na Horácku. Po dlouholetém působení ve věhlasné huti ve Škrdlovicích, pro kterou vytvořil více než 100 návrhů, se v roce 1992 vrhnul na dráhu tvůrce oceňovaných autorských objektů. Na výstavě budou představeny obě Horovy polohy, těžiště však bude spočívat na autorově

volné tvorbě, na pardubickém zámku představené poprvé. Rozhodně však ne naposledy – díky podpoře našeho zřizovatele, Pardubického kraje, získáme vybrané dílo pro muzejní sbírku.

Dílčí obměnou projde i stálá expozice skla. Zdi „skleněného města“ pokryjí vybrané návrhy na papíře od světově uznávané sklářské výtvarnice Gizely Šabókové a volná díla na plátně od jejího ideového a tvůrčího soudruha Jaromíra Rybáka. Sklářské realizace obou autorů jsou v expozici hojně zastoupeny, pro diváky nabídnou „ploché“ práce Rybáka a Šabókové jedinečnou možnost nahlédnutí do jejich vnitřních světů a úvah o skle.

Jan Ivanega
historik umění

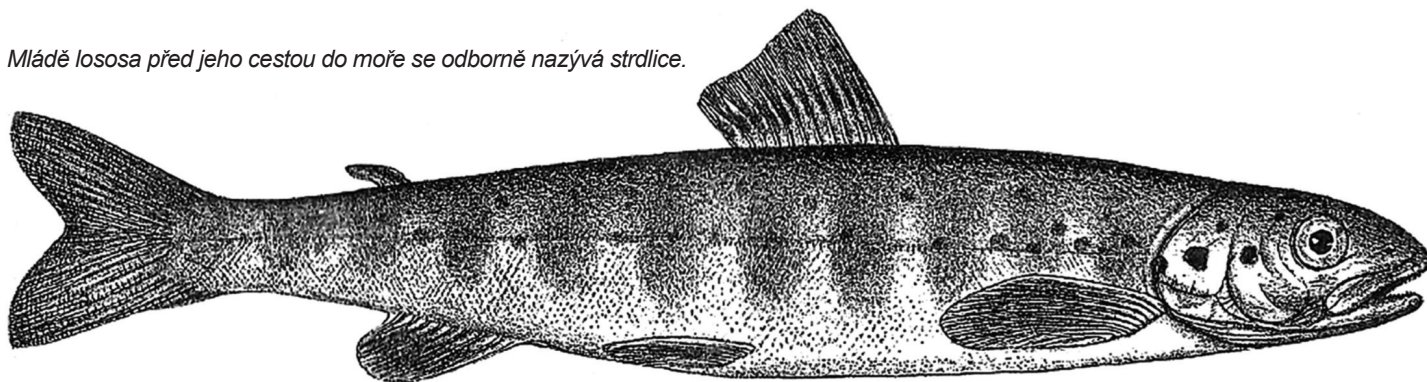

Gizelu Šabókovou zná celý svět jako skvělou sklářskou výtvarnici, na zámku ji představíme jako neméně mistrou malířku.

Přijměte pozvání do vnitřních světů Petra Hory!

Mládě lososa před jeho cestou do moře se odborně nazývá strdlíce.

Antonín Frič a ztracený čas východočeských lososů

Devatenácté století bylo plné touhy po vědeckém poznání a vrcholícího romantismu. Kombinace obého dala světu mnoho renesančních přírodovědců. Ani české země nebyly výjimkou. Jedním z našich nejzajímavějších odborníků té doby byl Antonín Frič, profesor Univerzity Karlovy a ředitel Národního muzea. Frič byl významným geologem, paleontologem, ale i největším tehdejším odborníkem na naše ryby. Právě on zavedl až do současnosti používané členění vodních toků na čtyři rybí pásma. Neprávem trochu opomíjený zůstává jeho výzkum labských lososů a neúnavný boj za jejich záchranu. Především díky jeho nasazení se v Čechách lososi udrželi až do časů první republiky.

Bohužel na jeho ochranné snahy později již nikdo nenařádal, a tak tah lososů ze Severního moře na horní úseky řek v povodí Labe, kde se rozmnožovali, ustal v roce 1936, kdy bylo dostavěno Masarykovo zdymadlo v Ústí nad Labem – Střekově. Zcela fatální pro celou labskou populaci lososa pak bylo postavení jezu Geesthacht těsně nad Hamburkem v roce 1960. V posledních letech, po zprů-

chodnění Labe v Německu a v severních Čechách, slaví dílčí úspěchy reintrodukční program lososů do řek Ploučnice, Kamenice a Ohře, vypouštění plůdek ale pochází ze Švédské populace, genofond té labské byl nenávratně ztracen.

Zmizeli kvůli ignoraci

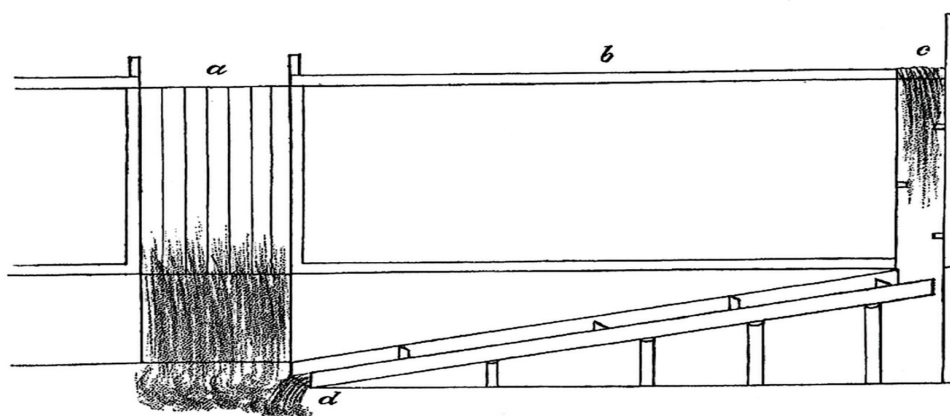
Výsledky Fričova výzkumu, který zahrnoval i experimentální vypouštění lososího plůdku

a vyhodnocování funkčnosti lososích průplavů na jezích, pěkně shrnuje bohatě ilustrovaná práce Losos labský – biologická a anatomická studie (1893). Jde o velmi zajímavé, ale zároveň i smutné čtení. Lososi a další tažné ryby zmizeli ze střední Evropy jen díky naší ignoraci. Znalosti i praktická opatření pro budování rybích přechodů přitom existovaly na velmi vysoké úrovni již v 19. století.

Lososi se ještě na přelomu 19. a 20. století dostávali i do horních úseků východočeských řek, ale již za Fričových dob měli cestu ztíženou mnoha jezy na Labi. První se nacházel v Obříství na Mělnicku a další následovaly v Lobkovicích, Brandýse nad Labem, Nymburku, Kolíně, u Veletova a v Týnci nad Labem. Nicméně za vyššího jarního stavu vody dokázalo dostatek lososů překonat všechny zmíněné

Vysoký jez u Opatovic. Zdroj obrazových příloh: Frič Antonín 1893: Losos labský – biologická a anatomická studie. Praha, V komisi Fr. Řivnáče.

Lososí průplav na jezu opatovickém.

a. Vrata. b. Horní okraj jezu. c. Vtok průplavu lososího. d. Vyústění průplavu lososího.

překážky a doputovat do Pardubic. Výraznou komplikaci představoval až opatovický jez, který byl vybudován již v roce 1693, a na kterém začíná Opatovický kanál. Ve druhé polovině 19. století byl více než čtyři metry vysoký, 15 metrů široký se sklonem šest stupňů a se dvěma vraty. Touto bariérou dokázalo proplout jen velmi málo lososů.

Průplavy a přechody

Proto byl roku 1888 na Opatovickém jezu zřízen nákladem 200 zlatých speciální průplav pro lososy. Vodní cesta do Hradce Králové tak zůstávala pro lososy přístupná. Dále proti proudu Labe ale bylo již v té době vybudováno mnoho nepřekročitelných překážek: stavidla u vodních strojů v Hradci, jez u Předměřic a několik jezů u Vrchlabí. Losos chycený v roce 1883 mezi Hostinným a Debrným, který pravděpodobně obeplul jez

v Předměřicích při jarních povodních, byl již ve Fričově době považovaný za kuriozitu.

O to větší význam měla pro východočeské lososy řeka Orlice. Jezy na ní byly nižší a za vyššího stavu vody pro lososy stále dobře překonatelné. Jen vcelku zanedbatelné počty lososů táhly do Tiché Orlice, která svým líným tokem nebyla pro lososy příliš atraktivní.

Přesto Frič roku 1885 inicioval vypouštění lososího plůdku do okolí Jablonného. Na podzim 1892 byl na Tiché Orlici u Jablonného chycen po mnohaleté pauze dospělý losos, což potvrdilo úspěch předchozí reintrodukce.

V Divoké Orlici se ještě v 19. století pravidelně rozmnožovali desetitisíce lososů v úseku mezi Liticemi nad Orlicí a Zemskou bránou. Navíc i zde byla populace posilována vypouštěním

lososího plůdku rybářskými spolky v Kostelci nad Orlicí a zejména v Nekoři.

Vrátí se do Pardubic lososí?

Následkem 1. světové války byla ochrana přírody upozaděna a losos i ostatní druhy tažných ryb (jeseter velký, platýz bradavičnatý, placka pomořanská) nenašly dostatečně zapáleného a erudovaného ochránce formátu Antonína Friče. A proto, v důsledku rychlé regulace vodních toků a s ní související výstavbou vodních zdymadel, přehrad a velkých jezů, z našich řek rychle zcela vymizely. Nicméně návrat lososa do východních Čech je stále možný. Na středním Labi, na rozdíl od Vltavy, nejsou žádné velké přehrad, a pokud se podaří na jezích a zdymadlech prosadit zbudování dostatečně velkých rybích přechodů, mohli bychom výhledově zaznamenat táhnoucí lososy třeba i v Pardubicích.

Libor Praus
zoolog

Akce na Zámku Pardubice

- 23. 7.**
Anna K.
- 24. 7.**
San Diego fest
- 27.–31. 7.**
divadelní festival Pernštejnlove
- 3. 8.**
Viktor Dyk
- 4. 8.**
Střílení u pernštejnských kanónů
- 5. 8.**
Pokáč
- 14. 8.**
speciální prohlídky krytu
- 19. 8.**
David Koller
- 20. 8.**
Bára Poláková
- 27.–28. 8.**
Pardubický festival vína
- 8. 9.**
Duo Vespral
- 11.–12. 9.**
Dny evropského dědictví
- 25. 9.**
Pernštejnské hodování
- 30. 9.**
Petr Nikl: Dialog současného malíře s renesancí (beseda)
- 16. 10.**
Mezinárodní den archeologie
- 5. 11.**
Zámek plný knih
- 4. 12.**
Sladké Vánoce

Přednášky VČM

- 5. 10.–2. 11.**
Co nového o Pernštejnech?
(každé úterý od 18.00 hodin)
- 4. 11.–9. 12.**
Přírodovědné a cestopisné přednášky (každý čtvrtek od 18.00 hodin)
- 6.–27. 10.**
Archeologické přednášky
(každou středu od 18.00 hodin)
- Aktuální informace na
www.vcm.cz

Římskoprovinciální
spona z Kasalíc...

...a spona nalezená
v Prácheň.

Jak se ocitly exotické spony starověkých Římanů na Pardubicku?

Archeologické nálezy obohacují archeologickou podsbíрку většinou díky záchraným výzkumům nebo také spoluprací s poučenou veřejností. To je právě případ dvou velmi zajímavých exemplářů šatových spínadel, která odevzdal roku 2019 do sbírek muzea Jaromír Černík.

Obě spony na první pohled zaujmou svým exotickým provedením. U Kasalíc nalezená prolamovaná destičkovitá spona se pyšní pocínovanou výzdobou. Pocínování bylo v římském impériu velmi oblíbenou technologií, neboť takto zdobené předměty připomínaly dražší stříbrné kusy. Druhý artefakt z Prácheň je ozdobený pestrým emailovým dekorem. Dodnes je znatelné červené, zelené a modré zdobení, které mělo v době římské výraznou kontrastní podobu.

Amulet nebo módní prvek?

Destičkovité spony byly vyrobeny na území římské říše v období od 2. poloviny 2. století do první poloviny 3. století po Kristu, dovezené byly pravděpodobně z porýnských nebo podunajských provincií. První z artefaktů zdobí prolamovaný motiv nádoby (kratér nebo kantharos) picího

servisu, z které vyrůstají úponky vinné révy. Tento výjev patřil v antickém římském světě k oblíbeným a souvisí pravděpodobně s dekorem typickým pro mytologický okruh boha vína Dionýsa (Bakcha). Tuto symboliku lze spojovat s vírou ve znovuzrození přírody, což byl velmi důležitý princip v dionýsovském kultu, a tak se nemůžeme divit, že se stal oblíbeným v římském uměleckém řemesle, sochařství a malířství. Archeologové mu dnes často připisují ochranný význam. Spony s touto výzdobou mohly mít pro své majitele v římských provinciích i smysl, jaký my dnes připisujeme amuletům a předmětům přinášejícím štěstí. Možná se ale dekor stal po čase spíše módní záležitostí a svůj původní smysl mohl ztratit.

Spona ve tvaru štítu

Druhá spona nalezená u Prácheň má tvar lehkého štítu, takzvané

pelty. Motivu, který byl ve starém Řecku a Římě velmi oblíbený, je také připisována ochranná funkce. Obě znázornění se často vyskytovala na podlahových mozaikách vstupních prostor římských domů. Možná právě toto umístění není náhodné, a oba zdobné prvky tak mohly pomyslně odhánět neštěstí od obyvatel domů a vil. Pelta také často zdobila římskou vojenskou výstroj, výzbroj a kování koňských postrojů. I v tomto případě by ochrana majitele před nebezpečím dávala smysl, zvláště když největší oblibu této symboliky registrujeme v době 2. poloviny 2. století a v prvních desetiletích 3. věku. Tedy v období, které nepatří k nejsvětlejším v římské vojenské historii.

První ve východních Čechách

Je otázkou, zda mohla být tato

symbolika srozumitelná barbarským kmenům sídlícím za hranicemi římské říše na území dnešního Pardubicka. To zatím nevíme, ale své majitele tyto exotické předměty zcela s určitostí zaujaly. Na základě soustavného studia římsko-barbarských vztahů se můžeme domnívat, že se obě spínadla do východního Polabí dostala obchodem nebo snad jako suvenýry ze vzdálených římských provincií. Oba předměty představují první kusy svého druhu ve východních Čechách a v rámci našich zemí patří k vzácným nálezům. Zároveň tyto exponáty dokládají příkladný přístup k archeologickému dědictví. Bez obětavého přístupu Jaromíra Černíka by se veřejnost o těchto sponách nikdy nedozvěděla.

Jan Jílek
archeolog

Autoři textů: Jan Ivanega, Jan Jílek, Tomáš Libánek, Libor Praus, Kateřina Procházková Skůpová | Fotografie: fotoarchiv VČM, Luděk Vojtěchovský | Grafická úprava a sazba: Petr Scháněl | Vydává Východočeské muzeum v Pardubicích, Zámek 2, 530 02 Pardubice, IČO 14450542 | V roce 2021 vychází dvakrát ročně, vydáno 20. 6. 2021, MK ČR E 22709, náklad 1 000 kusů

